

Özgürlük Ahlâkı*

The Ethics of Liberty'nin Fransızca Baskısına Önsöz...

Murray N. Rothbard**

Özgürlük Ahlakı'nın (Ethics of Liberty) bu Fransızca tercümesi için bir giriş yazmanın belki de en iyi yolu bu kitabın İngilizce orijinalinin yayımlandığı 1982'den bu yana liberteryeniz ne olduğunu tartışmaktır. Böyle bir tarihe önce liberteryen teorisinin gelişmesini, sonra da onun insanların görüş ve kanaatlerine oradan da beşerî kurumlara sirayetini ele alan iki bölüme ayrılabilir.

Böyle bir tarihe yirminci yüzyılın en göz kamaştırıcı ve hatta hayretamiz olayını, Sovyetler Birliği'nde ve Avrupa'da sosyalizmin/komünizmin devrimvarî çöküşünü ve "infilak etmesi"ni görmezlikten gelemeyiz. 1989-90 Devrimi gerçekten de tarihin "devrimci bir anı"dır. Genel olarak, sosyal ve siyasî kurumlar durağandılar; sadece, neredeyse görünmez mikro adımlarla gerçekleşen tedrici değişimler yaşarlar. Fakat sonra, devrim ümidinin (veya korkusunun) imkânsız derecede romantik ve hayalperestçe görünmeye başladığı anda birdenbire bir devrim olur. Bu gibi devrimlerin özelliklerinden biri, tarihin akışının birdenbire kör bir hız kazanma

sıdır, o kadar ki, sadece birkaç ay önce imkânsız bir rüya gibi görünen değişimler gerçekleşir. Fransız Devrimi'nde olduğu gibi münferit tarihî aktörlerin rolleri hızla değişir ve ilerici bir devrim, sırf varlığını korumakla, birkaç ay içinde inatçı bir reaksiyoner hâline gelir. Bunun için, 1989-90 Devrimi'nden kısa bir süre önce devrimci değişimin öncülü-ğünü yapan Gorbaçov'u artık özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisine doğru hızlı gidişe ayak uydurmak için mücadele ederken görüyoruz.

Bu Devrim benim yıllardır savunageldiğim liberteryen görüşü, uzun vaadede iyimser olmayı, bariz bir şekilde teyit etmiştir. Benim bu meseledeki pozisyonum, 1945'ten geçen yıla (1990'a) kadar saldırgan anti-ko-münist dış politikayı, bir ülke bir kere komü-nist olunca onun geri dönüşü olmayacak şekilde tarihin kara deliğinde kaybolacağı yolundaki karamsar varsayım dayandırmış olan muhafazakâr hareketiyle tam bir karşıtlık içindedir. Oysa 1989 Devrimi Orwell'in yanıldığını kesin olarak göstermektedir: Özgürlüğün ruhu insanın göğsünü öyle kuvvetli yakar ki, hiçbir

** İktisat profesörü ve Amerikan çağdaş liberteryenizm akımının önde gelen temsilcilerinden biri. (1926-1995)

beyin yıkama, totaliteryen bile olsa, onu yok edemez.

Muhafazakârların bunun tabîî bir sonucu olarak yaptıkları hata, Ludwig von Mises'in 1920'de ilk defa ortaya attığı büyük ve geleceği gören dersi kavrayamamalarıydı: Sosyalizm, plânlamacılar ne kadar iyi kalpli ve bilgili olurlarsa olsun, hesap yapamazlar; çünkü sosyalizm, üretim araçlarında özel mülkiyetin ve dolayısıyla sahici bir piyasanın (borsa dahil) yokluğu yüzünden, maliyetleri ve hasılları veya kârları ve zararları hesaplama araçlarından tabiatı icabı yoksundur. Mises, modern bir ekonomiye benzeyen her şeye karşı bir girişim olarak sosyalizmin kelimesinin tam anlamıyla *imkânsız* olduğu uyarısını yapmıştı. O, bu kelimedenden dolayı onlarca yıl küçümsenmişti, ama bunun doğru olduğu artık dramatik olarak doğrulanmıştır. Eski Marksist iktisatçı Robert Heilbroner'in yakınlarında "Sonunda anlaşıldı ki, Mises haklıydı"¹ diyerek havlu atmış olması anlamlıdır.

Esasen, Doğu Avrupa Devrimi'nin en hayret verici ve yürek ferahlatan yanlarından biri, devrimcilerin sadece ifade özgürlüğü ve demokrasi –ve sırf reform- değil, fakat sosyalizmin toptan yıkılması ve özel mülkiyet, borsalar, sıkı para ve piyasa ve girişim özgürlüklerine radikal, hızlı ve "şok tedavi" biçimindeki bir geçişi istemeleridir. Bu sadece Polonya ve Baltık devletleri için değil, hussusen Rusya Cumhuriyeti için de doğrudur.

Muhafazakârlığın, bu çarpıcı olayların gösterdiği son bir hatası da, Fransız Devrimi'nin ve yirminci yüzyılın komünist devrimlerinin karışık sonuçlarının beslediği radikal değişime ve devrime amansız düşmanlığıdır. Özgürlük istikametindeki her harekette radikal değişim, tedrici değişimin o çok sözü edilen meziyetlerinin ve çok az şey

yapmanın veya hiçbir şey yapmamanın diğer mazeretlerinin hepsinden aslında daha üstün olabilir. Radikal değişimin sebep olacağı aşikâr kargaşalara rağmen, kronik olarak hasta bir baskı, devletçilik ve örgütlü suç sistemini mümkün olduğunca erken bertaraf etmek yine de daha iyidir.

1989 Devrimi'nin hakikaten hayret verici bir yanı, onun komünist yönetici elite karşı hemen hemen hiç şiddet kullanmadan gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ben kendim, (Hindistan'da Gandhi ve İran'da iktidara gelinceye kadar hemen hemen hiç şiddete başvurmamış olan 1979 Şii Devrimi örneklerinde olduğu gibi) halkı ortak ve yoğun bir dinî güdünün harekete geçirdiği yerlerdeki durum hariç, şiddete başvurmanın devrimin bir aracı olarak işleyebileceğine hiçbir zaman inanmamıştım. Marksistler her zaman tarihteki bütün devrimlerin hâkim sınıfın büyük kısmının –şu veya bu sebeple- iktidarını sürdürme gücünü kaybetmesiyle gerçekleştiğini söylemişlerdir. Besbelli ki, 1989'un yolu komünist devlete ve Marksist-Leninist ideolojiye olan inancın her yerde ve tamamen kaybolmasıyla açıldı. Gitgide sistem –modern bir sosyalist toplumu kurmaya ve plânlamaya ilişkin kendi iddiası bakımından bile- çıkmaza girdikçe, ideolojiye ve sisteme olan inanç kayboldukça, büyüyen iktisadî kriz –yönetici elitten başlayarak aşağıya doğru- herkesi sistemden yüz çevirmeye sevk etti. O adeta bir kapıyı bir kere itince her kişi, grup ve ülkenin birdenbire başka herkesin de sisteme olan inancını yitirmiş olduğunun farkına varması gibi bir şeydi.

Eğer hürriyetçi fikirler ve –umuyoruz ki- kurumlar eski "sosyalist blok"ta aniden yeşermeye başlıyorsa, o zaman onların Batı'daki, Soğuk Savaş'ın "galipler"indeki durumu nedir? Burada durum o kadar parlak değil. Sosyalist blokun çökmesiyle, ideolojik yelpazenin neresinde olursa olsun Birleşik

¹ Robert Heilbroner, "After Communism", *The New Yorker*, Sept. 10, 1990, s. 92.

Devletler'deki *hiç bir kimse* artık "sosyallizm"den veya "merkezî plânlama"dan söz etmiyor ve herkes "piyasa"nın önemini gönüllüce de olsa dile getiriyor. Ama ne yazık ki, eski usul sosyalizm ve merkezî planlama ölürlen, devletçilik ve müdahalecilik için aynı söylene-mez. Tersine, müdahalecilik daha önce hiç olmadığı kadar canlanma hâlinindedir. Bugünkü düşünce, piyasanın kabuğunu korumak, ama onu mebzul miktarda müdahaleci amaçlar adına gitgide kötürüm hâle getirmektir.

Burada bile piyasa ekonomisinin "yeniden düzenlenmesi" yönündeki çağruların artmasına rağmen, yeni müdahaleci tehlike dar anlamda iktisadî alanlarda öyle pek fazla değildir.(...) Şimdilerde asıl müdahaleci tehlike, doğrudan doğruya iktisadî argümanlardan değil de, iktisat yerine "ahlâk"tan söz eden "toplumsalçı" solculardan gelmektedir; oysa onların tedbirleri gitgide dehşetli sonuçlar meydana getirirdi. Son on yılda üniversitelerde, düşünce üreten kuruluşlarda ve federal hükümette sayıları çok artmış olan serbest piyasa taraftarı iktisatçılar, maalesef –Ricardo'dan bu yana hemen hemen bütün iktisatçıların tarzını sürdürerek- münhasıran iktisadî ve faydacı tezler geliştirmişlerdir. Onlarca yıldır ya faydacı ya da pozitivist olan serbest piyasa iktisatçıları, hem bilimin değerlerden arınması gerektiği ve dolayısıyla bilim adamları olmaları itibarıyla ahlâkî söyleme bulaşamayacakları şeklindeki yanlış bir akıl yürütmeyle, hem de "akıldışı" oldukları veya aklî olmadıkları inancıyla ahlâkî argümanların herhangi bir kimseyi ikna edemeyeceğini iddia etmek suretiyle, ahlâkî argümanlardan kaçınmışlardır. Ama yine de, ahlâkî argümanların büyük ölçüde kullanıldığı ve bunların çok kere insanları –faydacı veya pozitivist argümanlara rağmen- ikna ettiği herhangi bir tarafsız gözlemci için açık olsa gerektir. Fakat sadece bu da değil. Faydacı

gerekçelerle bir kimseyi ikna etme çabası, genellikle, "Haklısın!" şeklinde geçiştirilir ve okuyucu veya dinleyici daha sonra yine kendi kanaatlerine döner. Fakat bırakın bir kimse sizin davanıza ahlâkî bir argümanla ikna olsun, o artık hayat boyunca bir mücadeleci ve kendini feda etmiş bir taraftar olacaktır.

Özgürlük Ahlakı'nın büyük bir kısmı ahlâka ve mülkiyet haklarına dayanan bir özgürlük doktrininden yana bir teze tahsis edilmiştir. Ben görünüşte "bilimsel" bile olsa hiçbir kamu politikası müdafaasının değerden bağımsız olamayacağını, hiç kimsenin ahlâkî bir tutum almaktan kaçınmasının mümkün olmadığını iddia ediyorum. O zaman çok daha iyisi, kişinin tahlilinin zımnî varsayımlarını dolaylı bir şekilde dile getirmek yerine, kendi ahlak teorisini açıkça ve bilinçli bir şekilde tasvir etmesidir.

Serbest piyasa savunucuları ahlâk alanını terk etmiş olduklarından, yenilerde çoğalan solcuların ve devletçilerin bu alanı feci bir şekilde işgal etmelerine ve özgürlükçü veya muhafazakâr muhalefet tarafından frenlenmemiş ahlâkî söylemlerin ortaya çıkmasına imkân vermişlerdir. Saçma olsalar da müdahaleci tekliflere karşı muhafazakâr ve serbest-piyasacı muhalifler ancak cılız bir şekilde bu politikaların muazzam iktisadî maliyetine işaret edebiliyorlar. Fakat ahlâkî zemini terk etmiş olan muhalefet ancak ümitsiz bir artçı kuvvet direnişi gösterebilmektedir. Devletçiler, başlangıçta maliyet konusunda taviz vererek kendi tekliflerini kabul ettiriyor ve sonra daha uzun vadede maliyetleri artırarak yıllar geçtikçe programları mütemediyen genişletiyor ve hızlandırıyorlar. Bunun gibi, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında klâsik liberaller ve serbest-piyasa kapitalistleri ahlâkî zemini geliştirmekte olan sosyalistlere bıraktılar: Onlar sosyalizmin harika bir ahlâkî "teori" olduğunu, ama "pratikte" uygulanamaz olduğunu kabul ettiler. Sosyalistlere sadece "Bize

bir şans verin –ülkeyi bize verin-, ideal bir teori olduğunu teslim ettiğiniz şeyin uygulamada işleyip işlemeyeceğini göreceksiniz” demek kalmıyordu. 1930’larda Sovyet komünizmi Batı’daki yoldaşları tarafından “muazzam sosyal tecrübe” olarak adlandırılıyordu. Bu “tecrübe”nin gömülmesi, bir fiyasko olduğunun ilânı ve geri kalan enkazı kaldırma çabası seksen felaket yılını aldı.

Daha özel olarak, sol devletçiliğin, en azından ABD’de, ahlâkî zemini ele geçirdiği ve entellektüellerden veya kanaatleri şekillendiren sınıflardan hemen hemen hiçbir muhalefetle karşılaşmaksızın ürkek/ürkütücü saldırılar yaptığı üç alan vardır. Her muhalefeti bağınaz, dar kafalı, bencil, “duyarsız” ve cahil olarak damgalamakta başarılı olan devletçiler her muhalefeti itibarsız/kötü şöhretli marjinal kategorilere izafe edebilmişlerdir: ABD’de çok kere “cahil köylüler” (rednecks) olarak damgalanan gruplara. Devletçi şirretliğin hızla gelişen üç alanı şunlardır:

Birincisi, “grup eşitlikçiliği” denebilecek bir şey vardır. Yazar Joseph Sobran’ın “muteber/onaylı mağdurluk” dediği ideolojide, belirli gruplar onaylı veya resmî mağdurlar olarak ayırt edilmektedir. Sayıca gitgide büyüyen bu gruplar başka mağdur edici grupların mağdurları olarak nitelendirilmektedir. O zaman da sözde mağdur ediciler pahasına mağdurlara zenginlik, iş ve statü ve sayısız ayrıcalıklar yağdırmak devletin ödevi hâline gelmektedir. Bu, tazmin veya telafinin garip bir biçimidir. Çünkü, bir kere, mağdur ediciler herhangi bir kimseye hiçbir bireysel zarar vermemiş, mağdurlar da onlardan bireysel olarak zarar görmemişlerdir. Onlar avantajları veya külfetleri sırf benzer gruplar geçmişte –bazen uzun ve uzak bir geçmişte– mağdurlar veya mağdur ediciler olmuş oldukları için elde etmişlerdir. Ayrıca, bu telafilerin muayyen bir bitiş tarihi de yoktur, hiç sonu olmaksızın ilanihaye, en azından mağ-

dur grupların mağdur edenlerle her bakımdan “eşit” oldukları ilân edilinceye kadar devam edecektir. Bu ilân, kütleli yeniden dağıtımına angaje olmuş devletçi “yeni hâkim sınıf” tarafından yapılacağından, nihâî zaferin bu ilânı kesinlikle hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir.

Genişlemekte olan onaylı mağdurlar grubu artık siyahlar, Yahudiler, Asyalılar, kadınlar, gençler, yaşlılar, “evsizler”, homoseksü-eller ve –son kategori- “özürlüler”i de içine almaktadır. Böylece mağdur ediciler olarak geriye kendi evlerinde oturan orta-yaşlı beyaz erkek heteroseksüel özürsüzlük kalmaktadır.

İkinci devletçi tehdidi eminim ki Fransız okuyucularım da çok iyi biliyorlar: “çevre” başlığı altında toplananlar. *Özgürlüğün Ahlâkî* 1982 yılında yayımlandığında, ana ilgiler hava ve su kirliliği idi ve serbest piyasa iktisatçıları olarak bizler de kirliliğin devletin mülkiyet haklarını tanımlamayı ve korumayı çoktandır ihmal etmesinden kaynaklandığını ve problemin havada ve suda mülkiyet haklarının sınırlarını kesin bir şekilde belirlemek suretiyle çözülebileceğini gösteriyorduk.² Mamafih, o zamandan bu yana iyice anlaşıldı ki, çevreciler kirliliğe, soyu tükenmekte olan hayvan türlerinin korunmasına veya herhangi bir başka şeye özel mülkiyetçi çözümlere hiç ilgi duymamaktadırlar. Çevrecileri harekete geçiren, insanı tabiattaki en düşük ve en aşağı varlık olarak gören, putperestliğe veya panteizme benzeyen, kelimenin tam anlamıyla insan-karşıtı bir ideolojidir. Dün-

² Benim şu makalede problem sadece tartışılmakta, fakat mülkiyet hakları hakkında karar vermek ve onları uygulamak için sistematik bir hukuki çerçeve ortaya koymaya çalışmak suretiyle kitabımın temel tezi geliştirilmektedir: “Law, Property Rights, and Air Pollution”, *Cato Journal* 2 (Spring 1982), 55-99 (Walter Block, ed., *Economics and the Environment* [Vancouver: Fraser Institute, 1990] içinde yeniden basıldı).

yadaki bütün varlıklar –hayvanlar, bitkiler, böcekler, ağaçlar ve hatta kumsallar ve kayalar- insanlarınkine üstün olan “haklar”a sahiptir. Temel görüş şudur: İnsandan önce, bütün hayvanlar, bitkiler, kayalar vs. “ekolojik denge” içindeydi; dünya barışçı, uyumlu durumdaydı. Fakat sonra insan, tahripkâr insan geldi. Tabiatdaki diğer yaratıklar veya varlıklardan farklı olarak, insan çevreyle sınırlanmış veya belirlenmiş değildi. İnsan, çevresini değiştirmek ve dönüştürmek gibi bir kötülüğe cüret etti, çağlar boyu sürmüş olan barışçı gidişi bozdu ve büyüme ve gelişmeye kalkıştı. Böylece “ekoloji” (çevre) trajik ve hatta geri dönülmez bir şekilde değiştirildi ve düzeni bozuldu. Çevrecilerin amacı dünyayı doğruca insan öncesi bir duruma geri götürmek veya buna yapabildikleri kadar yaklaştırmak, kısaca -büyüme ve gelişme şöyle dursun- üretim ve tüketimi kötü- rümleştirmek, hatta yok etmektir. Çevrecilik tümüyle bu sahiden şeytanî ve insan-karşıtı doktrine dayanmaktadır; bu görüş Norveçli filozof Arne Naess ve ABD’deki Önce Yeryüzü (Earth First) örgütü gibi “derin çevreciler”in eserlerinde açıklanmıştır.

Son yıllarda dünyayı vuran sahte-bilimsel histeryalar serisi içindeki her şey –dünyanın ısınması (“yeni buz çağı”nın halefi), kaynakların yok olması, asit yağmuru, ozon tabakasındaki delik, sözde “enerji krizi”, eski ormanlar, Kuzey Amerika rengeyiği ve benekli baykuşlara ilişkin feryat, medyanın ihtiyatlı ve samimi büyük çoğunluğu görmezlikten gelerek şöhret peşindeki bir avuç solcu bilim adamına güvenmesi- bunların hepsi beşerî üretim ve tüketime, ve özellikle de “benzin-yutan” büyük otomobiller, kürk paltolar, havalandırma, plastik konteynırlar, kullanılıp atılan çocuk bezleri, saç spreyi ve deodorant kutuları gibi çevrecileri çıldırtan burjuva konforlarına- karşı yürütülen çevreci savaş- taki birer silahtan ibarettir.

Her sahici ahlâk insanın mutluluğuna ve gelişmesine dayanmak zorunda olduğundan, insan-karşıtı çevrecilerin ahlâkî tartışmayı r- kipsiz bir şekilde ele geçirdiklerini görmek özellikle sinir bozucudur.

Bu dehşetli üçlünün son unsuru sol Püritenizm’in yeşermekte olan yeni bir türüdür. Püritenizm’in eski tarzında olduğu gibi, bu yeni tür de insanın haz almasını/eğlenmesini ortadan kaldırmaya çalışmaktadır; şu farkla ki, şimdiki eskisi gibi sadece cinsellik üzerinde odaklanmamaktadır. Artık kişinin sağlığı için şu veya bu ölçüde riskli olan her eğlence/haz yasaklanmalıdır. Yeni Püritenizm’in amacı, görünen o ki, sizin için iyi olduğu onaylanmayan veya nasıl olursa olsun bir biçimde risk taşıyan bütün etkinlikleri yasaklamaktır. Bundan dolayı, ABD’de tütün içmeye karşı toplumsal kınama/ayıplamadan kurumsal ve hukukî kural ve yasalara uzanan baskılar şeklinde kendini gösteren bugünkü histeri solcu işgüzarlar tarafından desteklenmektedir. Kamusal alanda tütün içmeye karşı kanunlar gibi, radyo veya televizyonda sigara reklâmını kısıtlayan kanunlar da artık almış yürümüştür. İçki ya- sağı, yirmibir yaşın altındakilere içki satılmasını veya alkolün etkisi altındayken otomobil kullanmayı yasaklamak şeklinde geri gelmiştir. ABD’de uyuşturucuların isterik bir şekilde suç hâline getirilmesi iyi biliniyor; ayrıca ABD birçok başka ulusu bu nafile ve üretim karşıtı savaşı kabul etmeye teşvik etmiş veya zorlamıştır.

Bu arada, birkaç yıl boyunca büyük dozlar hâlinde alınması birkaç tavşanda kansere sebep olduğu için her çeşit gıda katkıları yasaklanmaktadır. Riske karşı ve “formda olma” lehine büyük ölçekli sosyal ve devlet propagandası açık hâle getirmiştir ki, bugünkü Yeni Püriten ideal, ancak onaylanmış “sağlıklı” (ve dolayısıyla tatsız-tuzsuz/yavan) gıdalar yiyen ve bütün zamanını egzersiz

makinelerinde “idman yapmak”la (tercihen kapalı mekanlarda, çünkü insanın dışarda yaptığı her şeyin “çevreye saygısızlık” olduğu kabul edilmektedir) harcayan bir adam veya kadındır. Fakat bu tamamen formda insanın, bu yaptıklarının doğasında var olan “saygısızlık” yüzünden, çok fazla üretmemesi ve tüketmemesi gerekiyordu.

Sol Püritenizm onaylanmış mağduriyet (bilgisi) ile de uyumludur, çünkü bilimsel araştırma üstünde veya yukarıda belirtilen mağdur grupların duygularını incittiğine veya onlara “duyarsızlık” gösterdiğine hükme-dilebilecek kanaat açıklamaları üstünde gitgide artan miktarda sosyal, hatta hukukî yasaklar vardır. Bu yasak açıkça mizahı ve nükteyi de kapsamaktadır. Bu baskıların bir sonucu olarak, ABD’de ifade ve basın dikate değer ölçüde daha az özgür ve samimi/taf-sız, bariz bir şekilde ciddi, soğuk ve sıkıcı hâle gelmiştir, öyle ki herkes bu yeni ortodoksi ile uyumlayan kanaat açıklamalarından kaçınmaya çalışmaktadır. Artık ABD’de sosyal olarak izin verilebilir yegane dokunucu veya nükteli ifade veya yazı beyaz erkek Hristi-yanlara, mağdur edicilere yöneliktir. *Demek ki*, bu tür ifade mağdur edicilere karşı yaşanan hüsrânın/engellenmişliğin veya yüzyılların gazabının haklı bir tezahürü olarak görülmektedir. Fakat onaylı mağdurlara karşı hiçbir öfke veya daha doğrusu açıkl-sözlülük veya nükte ifadesi saygın medyada yer bula-maz. Aslında üniversite kampüslerindeki bu tür ifadeler artık kovulma veya uzaklaştırılma nedenidir; meselâ Connecticut Üniversitesi’nde “birisine karşı uygunsuz şekilde gülmek” suç sayılmaktadır. Bu öğrenci suçlular eğer kovulmamışlarsa, eski Sovyet “rehabilitasyon merkezleri”nin tüyler ürpertici ve belki de bilinçsiz yansıması olan “yeniden-eğitim sınıfları”na gönderilirler.

Neyse ki, ben Fransa’nın sol Püritenizmin kurbanı olmayacağına inanıyorum; kardiyovasküler mükemmeliyet peşindeki Fransızlar’ın en azından sigara ve şaraptan vazgeçeceklerini tasavvur edemiyorum.

Şimdi de kurumlar dünyasından teori dünyasına geçelim. 1982’den beri iktisatçılar ve felsefeciler arasında liberteryenizme memnuniyet verici bir ilgi artışı olmuştur. Avusturya İktisat Okulu bu tarihten beri, özellikle Auburn Üniversitesi’nde yerleşik Ludwig von Mises Enstitüsü’nün kurulması ve çok sayıda kitap ve konferansı ile *Review of Austrian Economics* dergisiyle artan başarıyla, büyük gelişme göstermiştir. Büyük Britanya’da ise, ABD’nin tersine, hem Avusturya iktisadı hem de liberteryen siyaset teorisi çeşitli disiplinlerde saygınlık kazanmıştır; o kadar ki, tarafsız ders kitapları onları ilgili disiplinlerdeki çeşitli önemli düşünce okullarından biri şeklinde objektif olarak tanıyorlar. Ne yazık ki, göstermekte oldukları gelişmeye rağmen, ne Avusturya Okulu ne de liberteryenizm ABD’de henüz bu kritik konuma ulaşamamıştır. Muhtemeldir ki, bunun nedeni, ortodoks görüşün burada daha sağlam bir şekilde yerleşmiş olması, hatta sövgücü olmasıdır.

Serbest piyasacı iktisatçılar, yukarıda işaret edildiği gibi, değerden bağımsızlık pozuna saplanıp kalmışlardır, ama Nobel Ödüllü James Buchanan gibi bazıları ihtiyatlı bir şekilde, başkalarının gönüllü sözleşmelerini onaylarken aynı anda değer özgürlüğünün bir biçimini muhafaza etmelerine imkân verir görünen sözleşmeciliğe kaymaktadır. Ne yazık ki, Buchanan ve diğerlerinin durumunda, sözleşmecilik John Locke’un mülkiyet haklarını temellendiren biçimi yerine Hobbesvarî kinik bir faydacılık biçimini almıştır. İngiltere’de, Avrupa kıtasında ve ABD’de serbest piyasa savunucuları arasında büyük ölçüde hâkim olan alternatif sosyal

felsefe ise –“evrim yoluyla gelişen kurallar” ve gelenekler hakkındaki belirsiz saçmalıklarla birlikte- F.A. Hayek’in kasvetli/anlaşılması güç yolu olmuştur. Hayek serbest piyasayı saf faydacılığı aşan bir şeyde temellendirmek isteyen, ama yine de ne rasyonel bir etiğin ne de ilahî vahyin mümkün olduğuna inanan bir kişinin dramatik bir örneğidir. Onun, bunu ikame etme yolundaki onlarca yıl süren, ama tatminkâr olmaktan uzak arayışı –ki *The Constitution of Liberty*’de bu, muhtevastından bağımsız olarak kendi başına değerli genel ve üniform kurallar şeklinde ortaya çıkmıştı- bundan dolayıdır. Hayek’in daha sonraki düşüncesinde bu ideal evrim sonucu ortaya çıkan her kuralın onaylanmasına dönüşmüştür ki, bu, “uzun bir süre ayakta kalan herşey(in) iyi” olduğu yolundaki aşırı gelenekçiliğe varmaktadır. Sadece iyi de değil: Hayek insan aklının ahlkî ve siyasî kurallara ulaşmada –aslında, başka bir çok şeye-yetersiz olduğuna inandığı için, ona göre, bu evrim ürünü kurallara tamamiyle ve itirazsız itaat edilmesi zorunludur. Bu çözümün liberteriyenizm karşıtı olduğu kadar, tatminkâr olmaktan da uzak olduğu açıktır; çünkü, hepsi bir yana, sistematik cinayet ve hırsızlık yüzyıllar boyunca var olmuştur; ve bunların “başarılı olarak evrimleşmiş” olduğu söylenebileceğine göre, bunların azaltılması, bertaraf edilmesi gerektiği nasıl söylenebilir?

ABD’de, felsefe disiplininde Robert Nozick’in 1974’te yayımlanan *Anarş, Devlet ve Ütopya*’sı bu alanda özgürleştirici bir etki yarattı, çünkü onun –büyük ölçüde Harvard Üniversitesi’ndeki statüsünün desteği sayesinde- akademik dünyadaki yaygın başarısı haklar, özgürlük ve bunların sonucu olan problemlerin tartışmasını onlarca yıldan beri ilk defa entellektüel düzeyde modalaştırdı. Nozick, böylece, ABD’de o zamana kadar hâkim olan ve bu “anlamsız” diyerek bu gibi konuların ele alınmasını felsefeden dışlamış

ve onları hakir görerek edebiyat veya din departmanlarına göndermiş olan analitik pozitivist gelenekten kesin/belirgin bir kopuşa yol açtı. Felsefeciler artık gülünç duruma düşme korkusu olmadan bu gibi konular hakkında dönem ödevleri, doktora tezleri veya dergi makaleleri yazabiliyorlardı.

Bununla beraber, Nozick’in kitabının *muhtevastı* liberteriyen teori için hiçbir büyük yenilik getirmemiştir. Asgarî büyüklükteki (minimal) devletin zayıf ve kendi içinde çelişik meşrulaştırılmasına ilâveten, Nozick, varsaydığı “haklar”ı herhangi bir temele oturtmamıştır; o, liberteriyen hakları sistematik olarak geliştirmek veya uygulamak yerine, onun zihinsel eğiliminin güçlü yanlarını olduğu kadar zayıf yanlarını da yansıtan, çeşitli teğetler, bilmeceler ve bir yana bırakmalara saplanmıştır. Yani, tutarlı ve sistematik bir hakikat arayışından ziyade konunun kafa karıştırıcı teknik çapraşıklığını göstermedeki ustalığına kendini kaptırmıştır.

Nozick’in tarzı felsefe disiplininde başarılı olmak için gayet elverişli idiyse de, *Anarş, Devlet ve Ütopya*, paradoksal olarak, onun alanında hiçbir kalıcı iz bırakmamıştır. Bunun önemli nedeni, Nozick’in kendisinin veya eserinin ünü hakkındaki yorumlar yıllarca felsefe ve siyaset teorisi dergilerini doldurmuş olmasına rağmen, onun eleştiricileri veya yorumcularından hiç birine cevap vermeye tenezzül etmemiş olmasıdır. Birçok öfkeli filozofa ilâveten, bu sistematik suskunluk Nozick’in teorilerinin felsefe disiplininde bir tür kalıcılık kazanamadığı anlamına gelmektedir. Böyle bir devam eden diyalog veya argümantasyonun yokluğunda Nozick’in takipçiler yetiştirmesi de mümkün olmamıştır.

Nozick’in sessizliğinin nedeninin onun kariyerini izlemiş olan herkes kolaylıkla anlayabilir: Nozick bir kitap yazdıktan sonra

aralarında pek, hatta hiç devamlılık olmayan, ta-mamen farklı ilgilere yöneldi. Aynı şekilde, her yıl tamamen yeni ve farklı dersler verdi, bu da onun takipçi öğrenci çekmesini veya bir düşünce ekolü yaratmasını imkânsızlaştırdı.

Nihayet, Nozick, hayatın anlamı hakkındaki müphem ve nasihatçi (yine de teknik) neo-Budist düşüncelerle dolu olan son kitabı *The Examined Life*'da liberteryenizmi bıraktı. Bu kitap gerek felsefe disiplininde gerekse onun dışında, haklı olarak, yaygın bir alay konusu oldu. Karakteristik olarak, Nozick, liberteryenizmden tamamen ayrılarak refah devletini ve cebrî bir ahlakîliği savunmaya yöneldi ve bunu, söz konusu değişikliği açıklama veya yeni konumunu haklılaştırma yahut önceki bakış açısını eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tutma ihtiyacı bile duymadan yaptı. Mamafih, *Anarşî, Devlet ve Ütopya*'nın muhtevası ve onun sonraki kariyeri göz önüne alındığında, Nozick'in liberteryenizmden ayrılmasını çok büyük bir kayıp olarak görmüyorum.

Bu arada, yine de kısmen Nozick'in ilk olarak açtığı kapının bir sonucu olarak, son yıllarda liberteryen felsefecilerde belirgin bir artış ortaya çıktı. David Gauthier, Jan Narveson, Loren Lomasky, Henry Veatch, Erick Mack, Douglas Den Uyl, Douglas Rasmussen, velud Tibor Machan ve seçkin hukukçu Richard Epstein hak-temelli liberteryenizmden yana epeyce yayın yaptılar. Ama ne yazık ki Gauthier ve Narveson sözleşmedir; Lomasky "refah hakları"na inanmaktadır ve bundan dolayı bir liberteryen olarak tanımlanması zordur; Veatch ise, hakların seçkin bir müdafii olmakla beraber, liberteryenizme bağlı olmaktan çok onun sadece bir sempatizanıdır. Epstein da, en nihayetinde, haklar konusunda kaçamak davranmakta ve faydacılığı desteklemektedir. Mack, Den Uyl, Rasmussen ve Machan, temel felsefede be-

nim gibi Aristo'cu ve haklar konusunda Locke'cu olan, neo-Rand'cılardır. Maalesef, bunların hepsi hâlâ asgarî devlet fikrine bağlıdır.

Bu eserler ve daha birçokları liberteryen literatüre önemli katkılar getirmektedir. Yine de benim şikâyetim bu yazarların hepsinin, zamanlarını, hakları temellendirmeye çalışmakla harcamalarıdır: Faydacı, sözleşmeci, Locke'cu veya başka şekilde. Bu büyüleyici ve son derece önemli bir alandır; ama, felsefecilerin hep yaptıkları gibi, somut uygulamalar geliştirmeye hiç girişmeden temeller üzerinde tartışmaya çok fazla zaman harcanmıştır: Her bir kişinin mülkiyet hakkı nedir veya ne olmalıdır ve neleri bu haklara karşı haksız fiil veya suç olarak görebiliriz? *Özgürlüğün Ahlakı*'nin ana ilgi alanı işte tam da budur. Özgürlükçü bir toplumda, kim neye sahiptir ve bu kabil sahipliklere nasıl karar verilir? "Kendinin sahibi olma"nın (self-ownership) veya önceden sahiplenilmiş olmayan doğal kaynakları kullanmaktan doğan mülkiyet haklarının sonuçları nelerdir? Ve bu mülkiyet haklarının devletin alanı ve hatta bizatihi varlığı için sonuçları nelerdir? Yukarıdaki yazarların hiç birinin bu kabil soruları takip etmeye veya cevaplandırmaya teşebbüs bile etmediklerini söylemekten dolayı üzgünüm. Bundan dolayı, hiçbir kimse Locke ve Herbert Spencer gibi siyaset teorisyenlerinin yolunda devam etmemiştir.

Geçen on yılda liberteryen ciltler artmasına rağmen, liberteryen teorisinin geliştirilmesi ve uygulanması için kesinlikle yapılacak daha çok iş var. Ve liberteryen düşüncenin yayılması ve bu fikirlerin bütün dünyada kurumlaşması için daha da fazla şeyin yapılması gerekiyor.

* “Introduction to the French Edition of *Ethics of Liberty*”, *The Journal of Libertarian Studies*, Vol: X, No: 1, (Fall 1991).

Çeviren: Mustafa Erdoğan